't Vagevenster 19

Heemkundevereniging

BERCHS-HEEM

In dit nummer

Ook Berghem was lang een koning rijk!

door: Gerrit Laurenssen

- Inleiding 666
- Kerkelijke broederschappen 669
- Twee schuttersgilden in Berghem 672
- Onze Lieve Vrouwe gilde 672
- St. Antonius gilde 672
- Hoofdmansplaten 673
- Gildekoning 672
- Koningsvogel 677
- Kadasterkaart van Berghem uit ± 1880 664, 717
- Lindeboom / schutsboom 679
- De Oude Molen 679
- Koningsschilden Onze Lieve Vrouwe gilde 689
- Koningsschilden St. Antonius gilde 701
- Madonna-schildjes 715
- Oudste koningsschild 669
- Driekoningen-schild 713
- 'Neutrale' schilden 711
- Veilingcatalogus Museum 'Baron van den Bogaerde', Kasteel Heeswijk 685
- Grondbezit 681
- Zilvermerken 676
- Opheffing Berghemse gilden 682
- Bronnen 687

't Vagevenster
nummer 19 - oktober 2002

Van de redactie

Stille getuigen uit een ver verleden doen in dit artikel de geschiedenis herleven van de eerste vereniging die in Berghem werd opgericht. Het gaat hier om de schuttersgilden uit de periode 1650 - 1850. Zoals elders ging er ook in ons dorp veel verloren over de historie van het gilde, maar in één opzicht maakte Berghem een uitzondering: men was zich bewust van de historische waarde van het gildezilver en zorgde ervoor dat het niet werd verkwanseld. Maar ... het bleef lange tijd buiten ons gezichtsveld.
De auteur vertelt wanneer en via welke wegen het gildezilver weer ter inzage kwam en plaatst met deze publicatie het gildegebeuren weer duidelijker op de historische kaart van Berghem. Voor velen zal het ook een verrassing zijn dat zij een verre voorvader hebben die koning was.

Ook Berghem was lang een koning rijk!

door: Gerrit Laurenssen

Wie de vogel afschiet is koning.

Inleiding

Dat Berghem eens twee schuttersgilden rijk was, is een al lang bekend gegeven. Zowel het Onze Lieve Vrouwe gilde als het St. Antonius gilde had namelijk grond in bezit. De eeuwenoude "maet en saet"- en polderboeken maken daarvan uiteraard melding. Maar enige verdere informatie over het gildebestaan ontbrak ten ene male. Je zoekt dan naar een aanknopingspunt voor nader onderzoek.

Op 14 februari 1997 werd notaris Hein A.H. Bijvoet benaderd met de vraag of hij ons op het spoor kon zetten om iets meer te weten te komen over de gilden. Zijn voorvaderen hebben namelijk vanaf 1825 een belangrijke rol gespeeld in de Berghemse samenleving. Simon Petrus was van 1834 tot 1844 burgemeester en later notaris. Zijn nazaten hebben tot 1959 het notariaat voortgezet en waren nauw betrokken bij het sociale gebeuren van Berghem.

De op 20 september 1905 in Berghem geboren heer Bijvoet stuurde vanuit zijn Résidence 'Santa Lucia' in Villefranche-sur-Mer een aardige, handgeschreven antwoordbrief aan zijn 'Amice Herman' (van de Camp).

"Met bewondering dat een vereniging als Berchs-Heem bestaat en bloeiende is, en met grote interesse heb ik 't Vagevenster en de keurige correcte bijbehorende brief gelezen... Bravo!"
Zijn bericht dat het gildezilver van beide gilden in bezit was van de familie Bijvoet, was voor ons een volkomen en zeer aangename verrassing.
Zijn enthousiasme voor het gildezilver was door de tijden heen gebleven; een selectie van de schilden sierde zijn kamer en bleef ook een goede herinnering aan zijn geboorteplaats.

Gerrit Laurenssen: "Eerst zijn alle schilden individueel en goed herkenbaar op foto vastgelegd en geanalyseerd op merktekens, formaten etc. Vervolgens heb ik de op de schilden vermelde gegevens gerangschikt en daar een aantal gegevens aan toegevoegd die de herkenning van de 'koningen' en bestuurders vergemakkelijkt. Vanwege het nagenoeg ontbreken van gegevens zijn conclusies soms enigszins gevoelsmatig getrokken. Het onderliggende feitenmateriaal en inzicht in de locale historie vormen mijns inziens een redelijke rechtvaardiging daartoe. Ik heb getracht om me in te leven in het gildeleven van weleer en raad de lezer beslist aan dat ook te doen. Zo'n ruimere oriëntatie biedt het voordeel om ook een eigen indruk te kunnen vormen van het bijzondere Brabantse gildeleven."

De rangschikking van de vele losse elementen is op de eerste plaats bedoeld om weer een schakel toe te voegen aan de geschiedenis van het gilde in onze provincie. Berghem ontbrak tot dusver in iedere publicatie daarover.
Het biedt de Katholieke Universiteit Brabant, die met een ruim gildenonderzoek gaat starten, de mogelijkheid om ook de Berghemse gilden van weleer bij dit onderzoek te betrekken.

Voor vele Berghemse families zal het een verrassing zijn om te constateren dat zij afstammen van een koning van het Onze Lieve Vrouwe gilde of van het St. Antonius gilde uit Berghem.

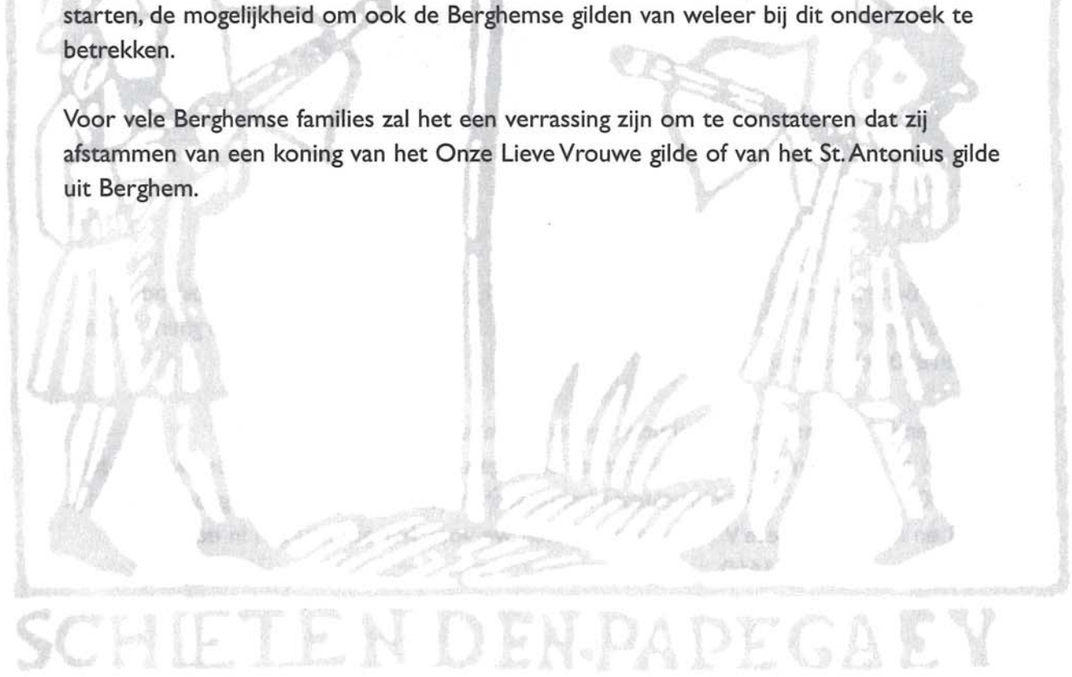

Historie

Welke Brabander herkent het niet? Op grote afstand hoor je het al. Een monotoon tromgeroffel in de dorpsstraat dat een groep mannen aankondigt in zwierige middeleeuwse uniformen met vaandel en trommels, met gildezilver, met handbogen of geweren. Een van de vele schuttersgilden is dan in aantocht om een of andere festiviteit of activiteit te gaan opluisteren.

Eigen foto tijdens een Gildedag in Maren-Kessel, 2001.

De huidige Berghemnaar herinnert zich zo'n gebeuren niet meer van eigen dorpsbodem, want een schuttersgilde, de oudste vereniging die Brabant kent, hoort voor Berghem helaas al sinds ±1850 tot voorbije tijden.

Berghem kende vele jaren twee schuttersgilden in nagenoeg dezelfde periode.
We kennen de data van oprichting niet, maar stille getuigen duiden erop dat de twee gilden medio 1600 reeds bestonden. Het oudste koningsschild van het St. Antonius gilde is namelijk van 1653 en het Onze Lieve Vrouwe gilde komen we voor het eerst tegen in een schepenakte van 19 april 1660.

Volgens ingewijden zijn de schuttersgilden in Brabant ontstaan uit de kerkelijke broederschappen en het is aannemelijk dat dit ook in Berghem het geval is geweest. Broederschappen die zich voornamelijk met religieuze zaken bezighielden. Zij hadden een eigen altaar in de kerk. In 1520 had men in de Berchemse kerk een beneficie voor Onze Lieve Vrouw waarvan Rutger Lambertszoon de rector was. Dit altaar stamde uit 1454. Verder waren er in 1520 ook altaren voor de Heilige Barbara en de Heilige Antonius. Zeker in de periode van de Staatse overheersing, 1648 - 1795, toen katholiek Berghem ter kerke moest gaan naar de schuilkerk in de Kerksteeg (Harense Steeg), moeten de gilden een stevig bastion van het katholieke geloof gevormd hebben.

Het oudste schild van het St. Antonius gilde.

Een gilde had een patroonheilige.
Het ene gilde koos voor Onze Lieve Vrouw, de meest vereerde heilige, en voor het andere gilde werd St. Antonius Abt. uitverkoren. Ook die keuze was niet moeilijk, want St. Antonius moet sterk tot de verbeelding van de bevolking hebben gesproken. Deze heilige werd veelvuldig aangeroepen als behoeder van veel onheil en vooral bij ziekte van mens en dier.

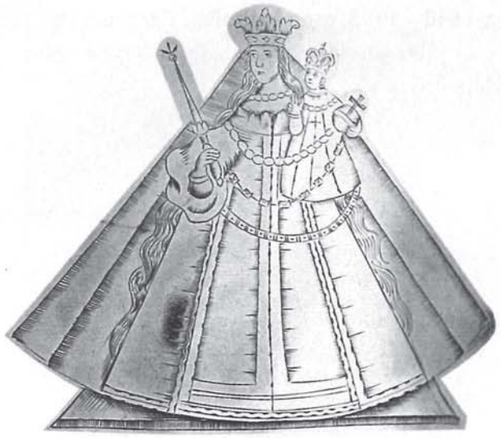

Detail koningsschild Jan van den Heuvel uit 1749.

Detail koningsschild Hendrik van Bergen uit 1802.

St. Antonius

St. Antonius Abt. was een bijzondere heilige. Hij leefde van 252 - 357 (ja inderdaad, 105 jaar). Op 17 januari werd het patroonsfeest gevierd.
Hij leefde, na de vroege dood van zijn ouders, een groot gedeelte van zijn leven in de Egyptische woestijn in volstrekte eenzaamheid. De stilte werd alleen verbroken door wereldse verleidingen of verzoekingen van de duivel, maar St. Antonius weerstond die allemaal. Volgens de overlevering bereikte hij een zó hoge graad van volmaaktheid dat hij wonderen kon verrichten. Heel bekend uit de geschiedenis is de ziekte bij de mens, het St. Antoniusvuur, een gangreen dat voeten en benen aantastte en veel slachtoffers kreupel maakte. Op veel plekken werden St. Antonius-broederschappen opgericht, vaak met gasthuizen om de zieken te kunnen verplegen. Mensen zochten steun bij deze heilige en zo ontstond er een sterke verering van hem. St. Antonius werd patroon van de ziekenverzorgers en van gasthuizen, maar ook de boeren zochten hun heil bij hem voor bescherming van hun vee (vooral bij de pestziekte). Het St. Antonius Abt. beeld onderscheidt zich gemakkelijk door de afbeelding van het varken aan de voet.

Wat jammer toch dat niets in onze parochiekerk meer herinnert aan deze, ook voor Berghem zo belangrijke heilige. Door de brand in 1895 is nagenoeg het gehele interieur verloren gegaan (behalve het fraaie Madonna-beeld). Bij de herinrichting van de kerk bestond er geen gilde meer en mogelijk was daarmee ook de belangstelling voor St. Antonius Abt. sterk afgenomen. Bij de herinrichting heeft St. Antonius van Padua wel een plaats gekregen in de rij van heiligen in de Willibrorduskerk. Deze heilige werd vaak aangeroepen voor hulp in geval van verloren zaken.

Taak en organisatie van het gilde

Een gilde had een beschermende of beschuttende taak ten opzichte van de plaatselijke gemeenschap. Zeker in vroegere tijden moest men waken voor gevaren zoals roof, plundering en brandstichting. Vandaar dat een gilde zich ook moest bewapenen, met kruisboog of geweer, en zich moest bekwamen in het schieten.
Maar ook hier was duidelijk dat de kerk een centrale rol bleef innemen.
Op feestdagen ging men gezamenlijk ter kerke en er werd deelgenomen aan processies. Naast beschermende en religieuze zaken waren er sociale taken. Naar de eigen leden en hun gezinnen toe, maar ook naar buiten, zoals de zorg voor behoeftigen en zieken en het zorgen voor begrafenissen. Ook bij natuurrampen en bij het uitbreken van besmettelijke ziekten speelde het gilde een belangrijke rol.

De 'voorzitter' wordt vaak *hoofdman* genoemd. Hij draagt de hoofdmansplaat, het maanvormige schild.

Dekens die als secretaris of penningmeester fungeren of die het beheer over het gildezilver of de wapens hebben, maken deel uit van het bestuur. Ook de *vaandeldrager** wordt vaak in het bestuur opgenomen. Dit was in Berghem ook het geval bij het St. Antonius gilde.

Het hoofdvaandel vormt het symbool van het gilde en draagt de afbeelding van de schutspatroon.
Voor het Onze Lieve Vrouwe gilde waren de kleuren van het vaandel blauw en wit.
Het St. Antonius gilde voerde de kleuren groen en wit en op de vlaggen stond een Tau-kruis, een T-vormig kruis genoemd naar de Griekse letter T. Men noemt het nu ook wel het St. Antonius-kruis.

** In de schepenakte van 11 mei 1696 wordt de 'vreemdeling' Oistingh genoemd als 'vaendrager'*

Gildekoning

In het bestuur zit ook de *gildekoning*. Dit is de gildebroeder die bij het 'koningschieten' het laatste stuk van de houten vogel op de 18 meter hoge schutsboom of vanaf een molenwiek heeft weggeschoten.
De termijn van het koningschieten varieerde bij de Brabantse gilden van één tot vier jaar. Uit de koningsschilden die bewaard zijn gebleven kan niet worden opgemaakt welke termijn in Berghem werd aangehouden. De 'schildloze' jaren liggen namelijk te ver en onregelmatig uiteen om daar iets naders over te durven zeggen. Daarvoor ontbreken er teveel schilden. De koning mag de 'koningsmantel', het vest met vogel (papegaai) en koningsschilden, dragen voor de vastgestelde termijn. Aan het einde van die termijn schenkt hij aan het gilde een zilveren schild met zijn naam en een herinneringstekst met afbeelding die vaak ook verwijst naar zijn beroep.

Tezamen met de overige gildebroeders vormden zij een hechte vereniging waar veel lief en leed werd gedeeld.

Twee gilden in dezelfde periode

Berghem had twee volwaardige gilden met ieder een eigen bestuur en mogelijk met een verschillende doelstelling.
Een gilde beschikte over een uitvoerig reglement, de zogenaamde kaart, waarin alle doelstellingen en voorwaarden waren vastgelegd. Helaas zijn de kaarten van de Berghemse gilden niet bewaard gebleven. Het blijft dus gissen naar de juiste inhoud en zeker naar de onderlinge verschillen. Gelukkig zijn er in onze directe omgeving nog wel voorbeelden van gildekaarten beschikbaar, zodat we in ieder geval toch een idee kunnen vormen over de algehele strekking van de vele bepalingen waaraan een gilde zich te houden had. Een goed voorbeeld uit onze directe omgeving is de Ordonnantie voor het St. Barbara Gilde in Dinther uit 1687 die totaal 29 artikelen bevat.

Mogelijk heeft in Berghem het Onze Lieve Vrouwe gilde zich meer bezig gehouden met het bestuurlijke en ceremoniële kerkgebeuren en daardoor ook een meer 'voorbeeldige' rol gespeeld.
En logischerwijs was er voor het St. Antonius gilde een meer 'volkse' taak weggelegd. Meer aandacht voor de problematiek van alledag, een taak die niet minder belangrijk was en een gedachtengoed dat zeker paste bij deze patroonheilige.

Ook een ledenbestand kan een waardevol gegeven zijn om een inzicht te krijgen in de verschillen van de twee gilden, maar dat ontbreekt eveneens. Gelukkig zijn er zowel van het Onze Lieve Vrouwe gilde als van het St. Antonius gilde een 25-tal koningsschilden en een hoofdmansplaat bewaard gebleven. Die leveren zeker wel een interessante informatie op, die ook voor Berghem van historisch belang is.

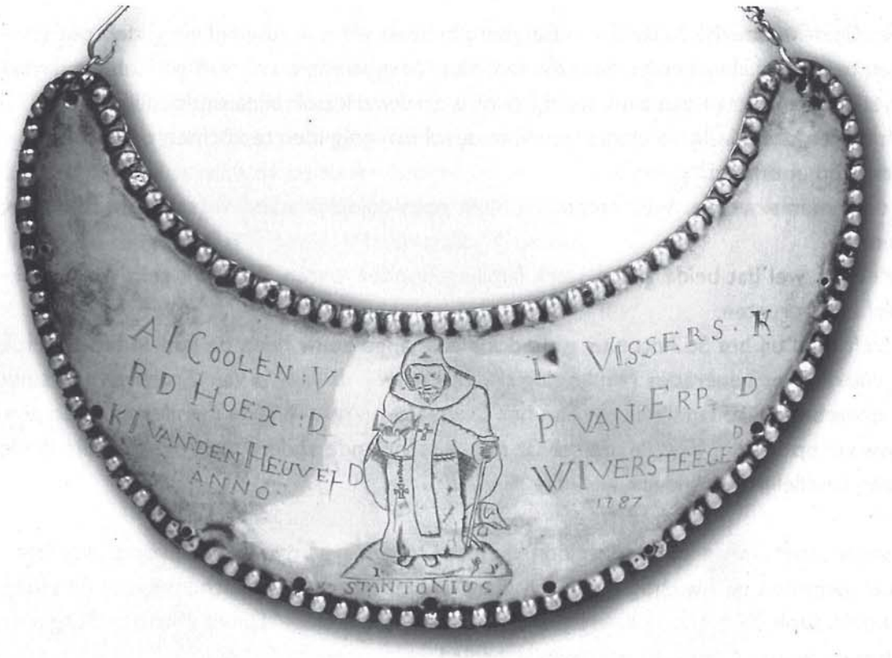

Hoofdmansplaat St. Antoniusgilde.

Hoofdmansplaat Onze Lieve Vrouwe gilde.

(Ware grootte van beide schilden: 30 cm breed.)

In het Oud-Rechterlijk Archief van Berghem hebben we ook nog enkele gildebroeders weten te achterhalen, eerder het resultaat van toevalstreffers dan van gericht speurwerk. Bij het ontbreken van een aanknopingspunt is zoekwerk ook bijna ondoenlijk.
Toch blijven ook die losse elementen waardevol om enig idee te vormen over het gildewezen in ons dorp.
Uit de namen waarover we beschikken, blijkt geen duidelijk standsverschil tussen de twee gilden.
Duidelijk is wel dat beide gilden sterk familiegebonden waren. Zo sterk zelfs dat het niet op toeval kan berusten.
Zo treft men bij het St. Antonius gilde door een lange eeuw heen de familie Hoefs (Hoes) aan, waarbij vier generaties een koning rijk zijn, terwijl de familie Van Grunsven (de smeden) een onverbrekelijke familietrouw aan het Onze Lieve Vrouwe gilde manifesteert. Zo zijn er, weliswaar op minder opvallende schaal, nog verschillende andere voorbeelden, die duiden op een familielijn per gilde.

De visualisatie van de koningsschilden van het Onze Lieve Vrouwe gilde komt over het geheel genomen evenwichtig over. Opvallend is hier dat op zeven schilden ook de ploeg is afgebeeld. Ook de gegoede boeren uit "dé Stroat" (de 'deftige' Laanderstraat / Burg. van Erpstraat), waren hier sterk vertegenwoordigd.

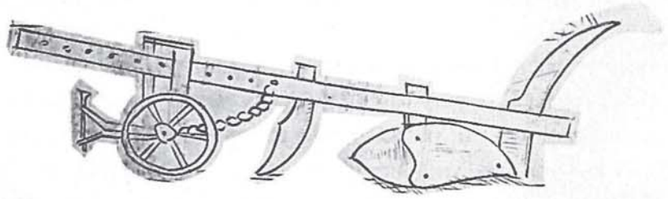

De ploeg (detail koningsschild Aert van Poppelen, Onze Lieve Vrouwe gilde, 1785).

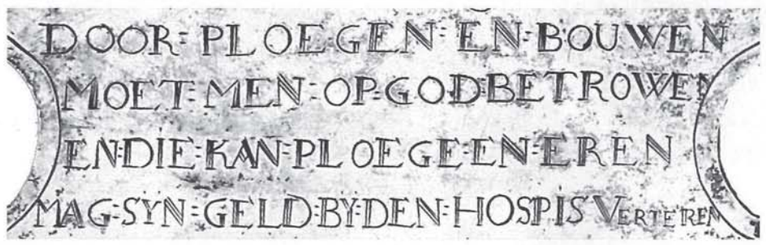

Detail koningsschild Willem Jan van Zeeland, Onze Lieve Vrouwe gilde, 1764.

Bij het St. Antonius gilde komen we dit beroepssymbool niet tegen op de schilden. Hier hebben de metselaars zich wellicht beter thuis gevoeld. Opvallend is dat gedurende een lange periode (tot 1794) naast St. Antonius ook Maria wordt afgebeeld. Dit is in die periode zelfs bij acht van de 16 schilden het geval. Ook zien we driemaal een (kerk)toren afgebeeld. Zou het iets meer 'volkse' St. Teunis gilde toch de behoefte hebben gehad om te laten zien dat ook zij Onze Lieve Vrouw en de kerk hoog in het vaandel hadden? Bij het St. Antonius gilde treffen we meer leden aan uit het 'buitengebied' (Heihoek / Waterstraat / Oosterd).

Het koningsschild van Gerardus Jan Hoes uit 1794, met 'dubbel' beeldteken (Antonius en Maria). Rechtsonder op het schild is het zilvermeesterteken ILH + Ossekop van Jacobus Philippus le Heu uit Oss zichtbaar.

In separate overzichten zijn voor ieder gilde de namen van de koningen chronologisch weergegeven, en waar mogelijk zijn nadere gegevens, zoals datum van geboorte, huwelijk en overlijden toegevoegd. Ook is getracht om duidelijk te maken wie de koningin was. Vaak werd een zus of moeder uitverkoren omdat de te kronen koning op dat moment nog vrijgezel was. Waar mogelijk is ook vermeld met wie de koning later in het huwelijk is getreden.

De aanvullende gegevens zijn in de overzichten tussen haakjes weergegeven en bedoeld om de persoon (de koning) gemakkelijker te kunnen plaatsen.
Al met al toch een indrukwekkende lijst van namen die vaak ook iets laat zien van het beroep dat door de koning werd uitgeoefend.
Alle koningsschilden (met tekst en beeld) zijn op foto vastgelegd en ook de formaten zijn geregistreerd.

Zilvermerken

Gedurende vele jaren was het niet gebruikelijk om de schilden te merken en bleef de zilvermeester dus onbekend. Andere schilden zijn door de eeuwen heen zodanig beschadigd en afgesleten aan de randen, dat daardoor merktekens mogelijk ook zijn verdwenen. Door het diepe graveren waren de dunne schildjes kwetsbaar. Veelvuldig zijn ze gerepareerd en werden de ophangoogjes verstevigd om weer veilig door de Berghemse straten te kunnen 'lopen'. Maar al bij al hebben we toch een aantal zilvermeesters kunnen registeren.
Het zilvergehalte van het Berghemse gildezilver is niet overdadig. Wellicht een goed overwogen keuze. In het reglement was namelijk vaak een clausule opgenomen die aangaf aan welke eisen een koningsschild moest voldoen (prijs, gehalte zilver).
Het past bij de Berghemse gemeenschap, waar hard moest worden gewerkt om in eigen onderhoud te kunnen voorzien, dat men ook voor het koningszilver koos voor bescheidenheid. Het siert de gildebroeders van weleer dat men nagenoeg niet afweek van de gestelde kwaliteitseisen.

Als zilvermeesters treffen we aan:
- Jacobus Philippus le Heu uit Oss. Zijn meesterteken was ILH. Hij gebruikte tevens een ossekop als pseudo-stadskeurmerk. Aan Oss is echter nooit een officieel stadskeurmerk toegekend. Hij was werkzaam vanaf 1787.
- Adrianus Netsen uit 's-Hertogenbosch in de periode 1758 - 1794. Zijn meesterteken was AN + kroontje.
- Johannes Peymans uit 's-Hertogenbosch. Zijn meesterteken, een zesbladige, geheel geopende bloem, siert o.a. de vogel van Onze Lieve Vrouwe gilde uit 1738 - 1739.
- Hubertus Sassen uit 's-Hertogenbosch in de periode 1778 - 1807. Zijn meesterteken treffen we aan als HS met daarboven een kroontje.
- Antonius Warrong uit Grave vanaf 1807. Hij merkt met AW in een cirkel.

Het hoofdmansschild en de vogel van het Onze Lieve Vrouwe gilde zijn in uitvoering en zilvergehalte de fraaiste stukken van het gildezilver.
Dit kwaliteitsverschil tussen de twee gilden kan er mede op duiden dat het Onze Lieve Vrouwe gilde inderdaad iets 'deftiger' is geweest, waarop reeds eerder werd gezinspeeld. Het doorgaans matige gehalte zilver en de vaak amateuristische gravering van de schilden doen echter geen afbreuk aan de historische waarde ervan.

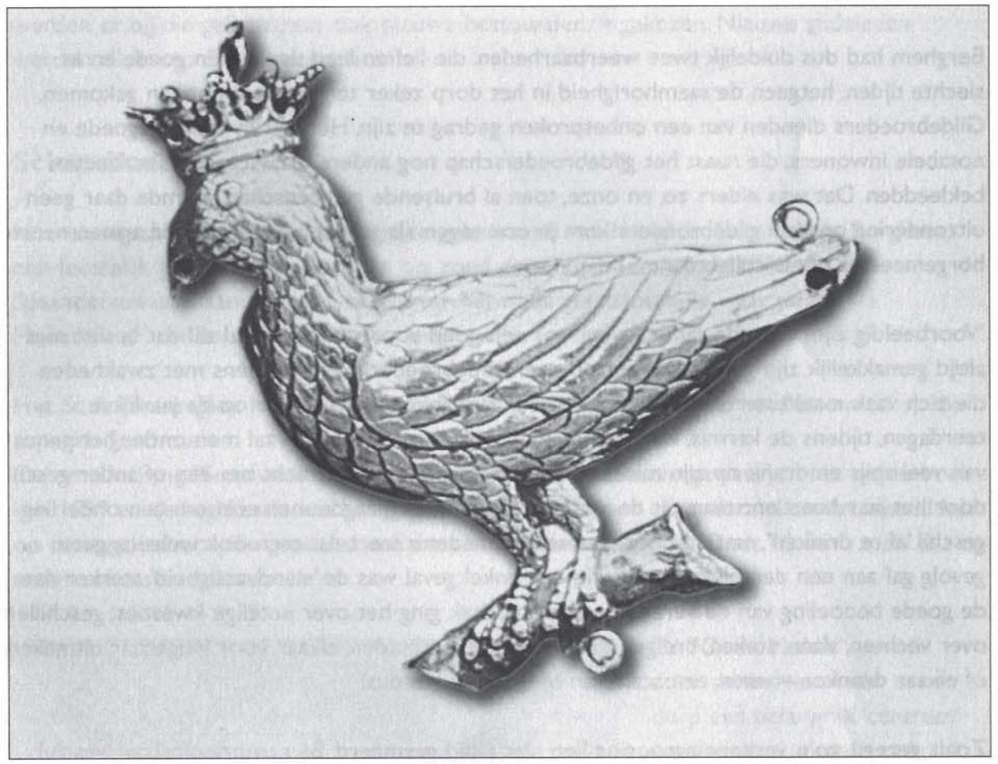

De vogel van het Onze Lieve Vrouwe gilde.

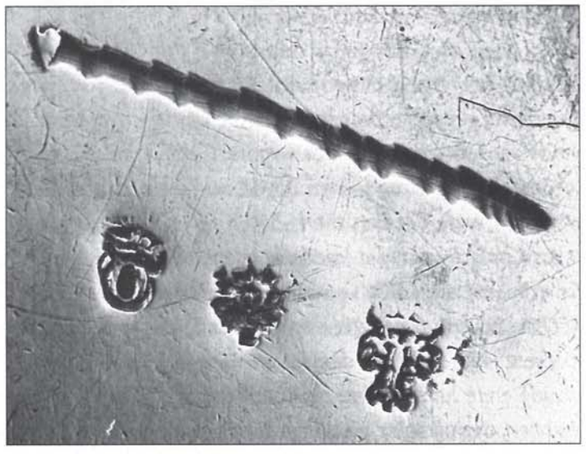

De sterk uitvergrote zilvermerken op de achterzijde van de vogel.

Boven: *de 'trembleerstreek'. Hiermee werd een hoeveelheid zilver weggeschraapt om het zilvergehalte te kunnen bepalen.*
Linksonder: *deze jaarletter O geeft aan dat de vogel gemaakt is in 1738-1739.*
Midden: *de zesbladige, geheel geopende bloem is het meesterteken van zilvermeester Johannes Peymans uit 's-Hertogenbosch.*
Rechts: *dit teken, ook wel de 'boschboom' genoemd, is het stadskeurmerk van 's-Hertogenbosch.*

Saamhorigheid

Berghem had dus duidelijk twee weerbaarheden, die lief en leed deelden in goede en in slechte tijden, hetgeen de saamhorigheid in het dorp zeker ten goede moet zijn gekomen. Gildebroeders dienden van een onbesproken gedrag te zijn. Het waren veelal gegoede en notabele inwoners, die naast het gildebroederschap nog andere maatschappelijke functies bekleedden. Dat was elders zo, en onze, toen al bruisende gemeenschap vormde daar geen uitzondering op. Veel gildebroeders kom je ook tegen als schepen, kerkmeester, armenmeester, borgemeester of als collecteur.

'Voorbeeldig zijn' voor de samenleving was een goed voornemen, ook al zal dat beslist niet altijd gemakkelijk zijn geweest. Want ook een gildebroeder was een mens met zwakheden die zich vaak manifesteren wanneer er teveel gedronken werd. Zeker op de jaarlijkse teerdagen, tijdens de kermis, waarbij het gilde ook een rol speelde, zal men onder het genot van veel spijs en drank op zijn minst wel luidruchtig hebben getracht om een of ander geschil, door het jaar heen ontstaan, uit de weg te ruimen. Vaak slaagde men erin om een onderling geschil 'af te drinken', maar de Berghemse geschiedenis leert dat men ook weleens geen gevolg gaf aan een dergelijke oproep. In een enkel geval was de 'standvastigheid' sterker dan de goede bedoeling van de verzoeningspoging. Vaak ging het over netelige kwesties; geschillen over vechten, slaan, steken, dreigen, ruzie uitlokken, schelden, elkaar voor leugenaar uitmaken of elkaar dronken voeren, een scala van mogelijkheden dus!

Zoals gezegd, zo'n verzoeningspoging liep niet altijd gesmeerd. Bij een onoplosbaar geschil moesten de schepenen er dan aan te pas komen.

Zo meldt op 17 juni 1713, blad 58 uit inventaris 29 van het Oud-Rechterlijk Archief van Berghem:

Gijsbert Jan Tijssen, out omtrent 38 jaeren ende Jan Remmits van Deutecom out omtrent 25 jaeren, gedaecht, geeedt ende geexamineert sijnde wegens het officije civiel, hebben getuyght, gedeponeert ende verclaert voor eerst den voors. Gijsbert Jan Tijssen dat hij ter herbergh is geweest ende gedroncken heeft bij Jochim Boyen, nu omtrent drije maenden geleden, edogh den preciesen dage vergeten, ende dat den voors. Boyen tegen hem alsdoen geseijt heeft als dat Nicolaes vanden Heuvel alias Coninck versoght hadde aenden voors. Jan Remmits om sijn vaeder te haelen, om die questie aft te drincken, ende den voors. Jan Remmits verclaert als dat hij ter herberghe sijnde bij den voors. Jochim Boyen op een gilt dagh van St. Teunis ende dat den voors. Nicolaes vanden Heuvel daer mede present was, ende dat den selven vanden Heuvel aen hem versoght dat hij naer sijn vaeder gaen soude ende hem haelen, om met hem aff te drincken, waerop hij deponent verclaert geantwoort te hebben, dat hij sulcx niet doen soude, ende indien hij dat hebben woude, dat hij hem selffts haelen soude. Eijndigende hier mede haere verclaeringe, ende hebben naer prelecture daer bij gepersisteert, actum Berchem den 17 juni 1713, presente Schepenen deses onderteeckent hebben.

Aert Willems
Joachim van Huvel

De teerdag had echter meer op het programma staan. Zo werden alle schulden betaald en werden er bij die gelegenheid ook nieuwe bestuursleden gekozen. Nieuwe gildeleden werden alleen op die dag toegelaten.

Schutsboom

Het koningschieten was een belangrijke gebeurtenis van het gilde. Dat moet in Berghem een feestelijk gebeuren geweest zijn o.a. rond de schutsboom op de hoek van de Spaanderstraat / Laanderstraat, tegenover het oude gemeentehuis, waar nu de Heemkamer van Berchs-Heem is ondergebracht.

Het St. Antonius gilde heeft in vroegere tijden zeer waarschijnlijk op het Molenveld op de papagaai geschoten.
De omschrijving "Snaphaen* aende meulen" (*een vuursteenslotgeweer) in het polderboek van 1699 en de registratie van het grondbezit in 1832 doen veronderstellen dat men aldaar op de vogel schoot, die geplaatst was op een molenwiek van de "Oude Molen", zoals dat op andere plaatsen ook voorkwam.

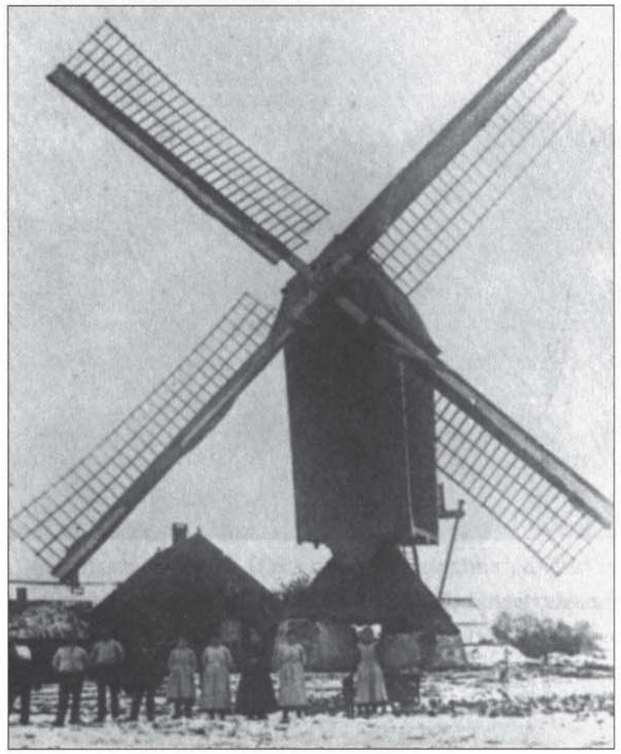

De "Oude Molen" op het molenveld, wellicht het 'plekske' van het St. Antonius gilde.

De "Oude Molen" vormde door de eeuwen heen in het dorp een belangrijk 'centrum' voor alledag, hetgeen ook duidelijk te zien is op de kaart die op de binnenzijde van de omslag is afgedrukt.
De bereikbaarheid van de molen was belangrijk, getuige de drie hoofd-toegangswegen, een Molenweg, een Molenwegje én een Molenstraatje.
De exacte locatie van de "Oude Molen" is nu herkenbaar als kruising Molenweg / Clausstraat / Dr. Ariënsstraat.

De locatie 'hoek Spaanderstraat / Laanderstraat' werd in transacties rond verkoop van huizen en grond lang aangeduid als 'aan de schutsboom'. Daar stond door de eeuwen heen ook de lindeboom, het 'plekske' waar de jaarlijkse koolmarkt werd gehouden en waar het kermisgebeuren plaats had.
Die machtige lindeboom zorgde daar, samen met de vele activiteiten, voor een karakteristiek plekje in de dorpssamenleving van toen en zou zeker ook nu niet misstaan hebben.
Echter, de tand des tijds ging ook aan deze boom niet voorbij en boomchirurgen waren destijds nog niet zo erkend. In 1970 was het zover. De lindeboom moest worden gerooid en daarmee verdween er jammerlijk weer een markant punt uit ons dorp. Een drietal nieuwe boompjes werd aangeplant, maar die trachten elkaar nu al te verdringen. Maar er blijft hoop. Gelukkig neemt de aandacht voor monumentale bomen ook in Oss sterk toe. Deze historische plek, 'De Lindenboom', verdient het om weer in zijn oude glorie te worden hersteld.
Een enkele ansichtkaart houdt de herinnering aan de historische lindeboom nog levendig. Opvallend op die oude prent is de brede, afgeplatte vorm van de boom.

Foto van de lindeboom in Berghem aan het 'Koolmarktplein' uit begin 1900. Opname vanuit de Spaanderstraat. Het huis achter de lindeboom werd bewoond door bakker Berndsen, de plaats waar later bakker Van Gent was gevestigd. Aan de linkerzijde werd in 1931 het raadhuis gebouwd, waar nu heemkundevereniging Berchs-Heem haar onderkomen heeft.

Wellicht is daar een plausibele verklaring voor.
Op 28 april 1803 wordt door de President-schepen van Berghem, Antonie Bueters, en de schepenen Arien van Steenvelt en Johannes van den Heuvel, een acte opgemaakt en ondertekend, waarin de kinderen Arien en Jochem van Vugt, ter requisitie van Willem Wouter van Schaijk, er melding van maken dat Marcellis Corn. van Vugt op last van of met Francis Snoeks, de lindeboom, gezet door hun ouders, heeft "geknood of de top uitgehouwen" en dat zette kwaad bloed. Johannes van Vugt, gehuwd op 15 mei 1757 met Anna van der Stappen, plantte dus de boom. Als huurder van het huis en land, dat in die tijd toebehoorde aan de Weduwe van Overbeek, volgens verhuizing daartoe verplicht. Hij had de boom gekocht tezamen met Hendrik Wilbers van den Heuvel en Remmit Francis Snoeks. Uit de acte is op te maken dat de nieuwe lindeboom geplant was ter vervanging van de oude boom, die na het rooien deels werd gebruikt "tot timmeratie" van het huis van de Weduwe van Overbeek.

Deze acte is ongemerkt ook een indicatie van de leeftijd van de in 1970 gerooide lindeboom. Johannes van Vugt moet deze namelijk rond 1760 hebben geplant.

De 'afgeplatte' boom heeft desondanks nog lang gezorgd voor een fraaie markering op de driehoek 'Spaanderstraat / Laanderstraat / Rogstraat, tot grote tevredenheid van al diegenen die dit punt zo vaak passeerden.

Grondbezit

De gildes hadden ook bezittingen, meestal grond uit legaten die dan weer verhuurd werd.
Op de kadasterkaart van rond 1832 treffen we de officiële registratie van enkele percelen aan.

Voor het Onze Lieve Vrouwe gilde was dat:
Het Winkel A 1088 weiland groot 0.58.60 (reeds in bezit in 1660)
De Meer A 1120 weiland groot 1.82.60 en perceel A 1153 weiland 0.13.00.

In 1838 werd het grondbezit uitgebreid met:
De kleine Gemeente perceel A 1005 bouwland groot 0.46.70.
Dit perceel was daarvoor eigendom van Anna Maria van Poppelen, weduwe van de president-schepen Antonie Bueters. Zij overleed op 11 juni 1838.

Het St. Antonius gilde had, althans in 1832, minder eigendom:
Op het Runsel A 437 bouwland groot 0.57.70
Molenveld B 547 bouwland groot 0.13.30.

Ook het grondbezit van het St. Antonius gilde stamt uit veel vroegere tijden. Zo kennen we uit de Schepenakten van 25 april 1659, inventaris 15, ook het St. Antonis Heykempken. Dit zou gelegen moeten hebben "tussen de erven van de weduwe van de Heer Hendrik van Breugel (de predikant) aan de ene zijde en de Cleyn Steegh aan de andere zijde".
En uit het 'polderboek – maetboek' van 1699 "Twee stucken opt' Runsel nevens Jan Nelen den jonge" groot 3.11.- en een "Snaphaen aende meulen" groot 0.37 1/2.

Opheffing

In de negentiende eeuw kwam er een sterke verandering in de waardering voor het gilde. Voor het vele goede werk was geen oog meer. De kerk irriteerde zich steeds vaker aan conflicten tussen de plaatselijke kerkelijke overheid en de gildebroeders. Vooral het vieren van de kermis was een heikel onderwerp. Het uitnodigen van 'vrouwvolk' in het café was diverse pastoors een doorn in het oog, hetgeen leidde tot het streven om de gilden maar 'slapend' te verklaren.
In 1868 maakte deken-pastoor Piggen in Oss en Geffen eigenhandig een eind aan de eeuwenoude schuttersgilden.
In Berghem zijn de beide gilden waarschijnlijk eerder ter ziele gegaan. De laatste koningsschilden dateren van 1845 voor het St. Antonius gilde en van 1848 voor het Onze Lieve Vrouwe gilde.

Het historisch gildezilver werd soms omgesmolten tot kelken, zoals dat in Vorstenbosch het geval was, maar in veel gevallen verdween het in de smeltkroes voor lucratieve doeleinden, waardoor een schat aan historische informatie verloren ging.

In Berghem gebeurde dat gelukkig niet. Het gildezilver van de twee Berghemse gilden werd aangekocht door Baron Andreas van den Bogaerde, die rond 1835 gouverneur van Brabant was geworden. Hij was zeer vermogend en had een passie voor kunst. In korte tijd bouwde hij een verzameling kunstvoorwerpen op die zijn weerga niet kende. Een groot gedeelte van zijn leven heeft hij, in goede harmonie met zijn zonen Louis en Donat, gewijd aan de verwezenlijking van zijn droom om van Kasteel Heeswijk, waarvan de familie Van den Bogaerde eigenaar was, een museum te maken dat niet te evenaren was. Bij testament liet zoon Donat vastleggen dat de waardevolle kunstverzameling ook na zijn dood in tact moest blijven en voor iedereen ter bezichtiging toegankelijk moest zijn.
Maar zoals zo vaak. De erfgenamen hadden uitsluitend interesse in de opbrengst en zagen op listige wijze kans om zich aan die testamentaire beperking te onttrekken; in 1896 werd begonnen met de veiling van de kunstschatten.

KUNSTSCHATTEN VAN KASTEEL HEESWIJK WERDEN ROND 1900 OPENBAAR VERKOCHT

Bizarre, gigantische collectie werd in zes jaar verstrooid

– IN ZESTIG JAAR BIJEENGEBRACHT –

Tien veilingen namen 31 dagen in beslag

Beeldhouwwerken

Merkwaardige bijbeldrukken

Catalogus met tienduizend nummers

Oude meesters

Zeer kostbaar

Tegen bedoeling van erflater

Internist aan St. Anna

Dokter F. Horikx in Nijmegen gepro

Dissertatie „Vena cava superior"

Voorlopig onderzoek blameert directie

DOOD DOOR SCHULD IN LENGEDE?

Verscorpen

Manuscripten

Bewoners van Duits dorpje willen op de barricaden

Ter bescherming soldatenkerkhof

BEGRIJPELIJK

EENSGEZIND

VERZOENING?

Pater Mennens in contactraad

Werkloosheid in nov. gestegen

Reproductie van de Nieuwe Eindhovense Courant van 7 december 1963.

Na de opheffing van de gilden is de grond nog geruime tijd 'vrij stilletjes' in gebruik gebleven bij de gemeente Berghem, maar in 1877 viel dit toch op bij 'Gedeputeerde Staten'.
Griffier van Cooth maakte toen, namens de heer P.J. Bosch van Drakenstein, de gemeente Berghem erop attent dat het ingediende register van grondeigenaren niet compleet was.
Met name werden daarbij de 'voormalige gilden' genoemd.
In 1882 gingen alle percelen over naar de St. Vincentiusvereniging van Berghem, die in 1880 met toestemming van het Bisdom van 's-Hertogenbosch, op initiatief van Pastoor van Asten was opgericht.

Belang van het gilde

De gilden zijn door de eeuwen heen voor Brabant van enorm belang geweest voor de samenleving. Het helpen en beschermen van de gemeenschap in allerlei vormen, dienstbaar zijn dus in brede zin, stond hoog in het vaandel. Altijd kon men een beroep op ze doen, in goede en slechte tijden. Uit het vallen en opstaan van de gilden blijkt duidelijk dat de doelstelling levensvatbaar is.
Het gilde heeft zich steeds aangepast aan de eisen, mogelijkheden en beperkingen van de eigen tijd. Ook heden ten dage bloeit het gildeleven weer volop.

Tot slot

De twee Berghemse gilden waren dus opgeheven en ook de bezittingen hadden tot tevredenheid van de overheid een andere bestemming gekregen.
De gronden waren overgedragen aan het Armenbestuur, later de St. Vincentiusvereniging, een logische bestemming. Ook elders zag men een soortgelijke transactie.
Het voorhanden zijnde historische gildezilver werd in Berghem niet verkwanseld, zoals in die tijd op zoveel plaatsen helaas wel geschiedde. Het zilver van zowel het St. Antonius gilde als van het Onze Lieve Vrouwe gilde werd verkocht aan Louis en Donat van den Bogaerde van Kasteel Heeswijk die, in navolging van hun vader, vol overgave bezig waren aan het uitbouwen van een gigantische collectie kunstvoorwerpen van allerlei aard voor hun Museum Heeswijk.
Die interesse vanuit Heeswijk moet in Berghem zeker allang bekend zijn geweest, want reeds in 1856 beheerde Simon Petrus Bijvoet, als notaris, het grondbezit van de familie Van den Bogaerde in Noord-Brabant.

Maar zoals zo vaak. Ook de geschiedenis van het Museum Heeswijk kreeg rond 1896 een geheel ander verloop. Zoals reeds eerder gemeld gingen de erfgenamen over tot veiling van al hun kunstbezittingen en zo ook van het Berghemse gildezilver. Een fraaie catalogus in de Franse taal is daar de stille getuige van. En die catalogus moet uiteraard ook gemakkelijk zijn weg gevonden hebben naar notaris Hendrik Bijvoet Szn in Berghem.

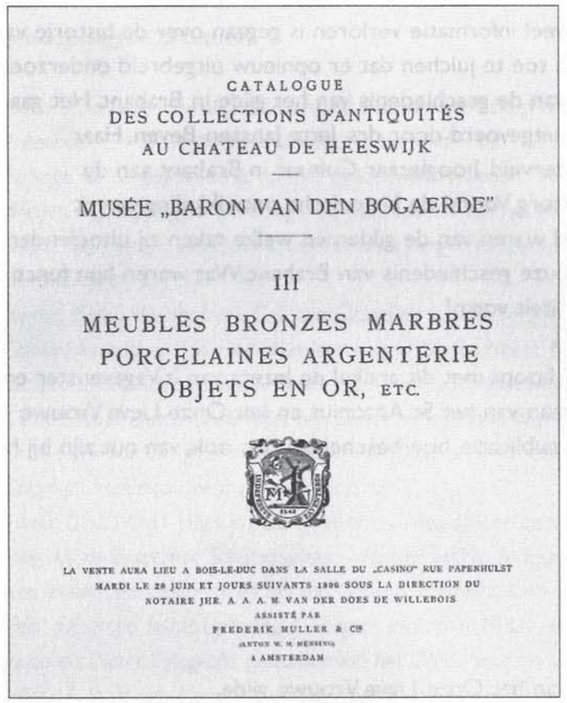

CATALOGUE
DES COLLECTIONS D'ANTIQUITÉS
AU CHATEAU DE HEESWIJK

MUSÉE „BARON VAN DEN BOGAERDE"

III

MEUBLES BRONZES MARBRES
PORCELAINES ARGENTERIE
OBJETS EN OR, ETC.

LA VENTE AURA LIEU A BOIS-LE-DUC DANS LA SALLE DU „CASINO" RUE PAPENHULST
MARDI LE 29 JUIN ET JOURS SUIVANTS 1896 SOUS LA DIRECTION DU
NOTAIRE JHR. A. A. A. M. VAN DER DOES DE WILLEBOIS
ASSISTÉ PAR
FREDERIK MULLER & Cie
(ANTON W. M. MESSING)
A AMSTERDAM

Voorzijde catalogus.

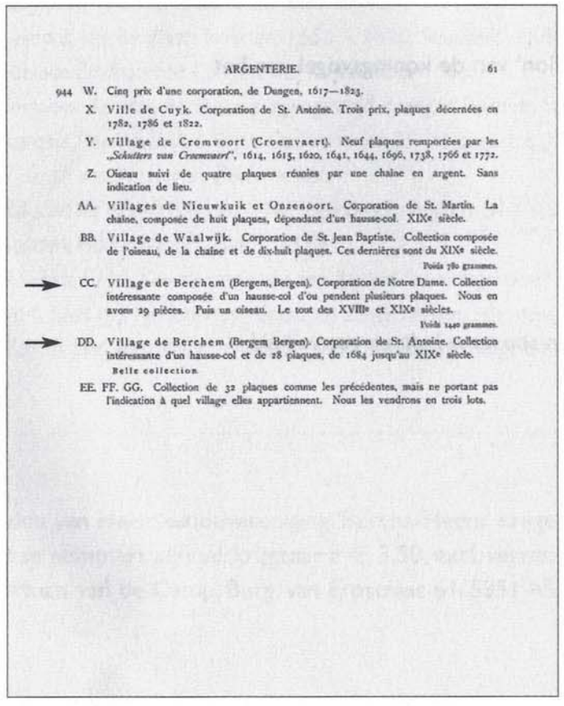

ARGENTERIE. 61

944 W. Cinq prix d'une corporation, de Dungen, 1617—1823.

X. Ville de Cuyk. Corporation de St. Antoine. Trois prix, plaques décernées en 1782, 1786 et 1822.

Y. Village de Cromvoort (Croemvaert). Neuf plaques remportées par les *„Schutters van Croemvaert"*, 1614, 1615, 1620, 1641, 1644, 1696, 1738, 1766 et 1772.

Z. Oiseau suivi de quatre plaques réunies par une chaîne en argent. Sans indication de lieu.

AA. Villages de Nieuwkuik et Onzenoort. Corporation de St. Martin. La chaîne, composée de huit plaques, dépendant d'un hausse-col. XIXe siècle.

BB. Village de Waalwijk. Corporation de St. Jean Baptiste. Collection composée de l'oiseau, de la chaîne et de dix-huit plaques. Ces dernières sont du XIXe siècle.
Poids 780 grammes.

CC. Village de Berchem (Bergem, Bergen). Corporation de Notre Dame. Collection intéressante composée d'un hausse-col d'ou pendent plusieurs plaques. Nous en avons 29 pièces. Puis un oiseau. Le tout des XVIIIe et XIXe siècles.
Poids 1440 grammes.

DD. Village de Berchem (Bergem Bergen). Corporation de St. Antoine. Collection intéressante d'un hausse-col et de 28 plaques, de 1684 jusqu'au XIXe siècle.
Belle collection.

EE. FF. GG. Collection de 32 plaques comme les précédentes, mais ne portant pas l'indication à quel village elles appartiennent. Nous les vendrons en trois lots.

Uit: artikel 944 – Argenterie (zilverwerk) pagina 61.

De gemeente Berghem toonde geen interesse om het gildezilver terug te kopen, mogelijk bij gebrek aan middelen. Gelukkig zag de familie Bijvoet wel het belang om het historische gildezilver voor Berghem te behouden.
De collectie Berghemse schilden, die in 1900 is geveild, werd in zijn geheel door hen aangekocht en is tot op heden nagenoeg intact gebleven. Een enkel schild is door de notaris aan geïnteresseerde familie geschonken, maar ook de gegevens van die schilden hebben we weten vast te leggen.

In 1959 werd het notariaat Bijvoet in Berghem overgedragen aan notariaat Van der Reijt in Oss en de familie Bijvoet vertrok naar Genève. Het gildezilver kreeg daar en later ook in Villefranche een ereplaats in hun 'résidence' en zo bleef het Berghemse St. Antonius- en Onze Lieve Vrouwe-gildezilver bij de familie Bijvoet, als goede herinnering aan Berghem, waar de familie van 1825 - 1959 zo'n actieve rol heeft gespeeld.

Voor de Berghemse gemeenschap echter raakte het gildezilver in de vergetelheid, zoals u reeds uit de inleiding hebt kunnen opmaken. Heemkundevereniging 'Berchs-Heem' heeft de 'verborgen' gegevens van de Berghemse schuttersgilden nu gerangschikt en vastgelegd in hun tijdschrift 't Vagevenster.

Het blijft uiteraard jammer dat er zoveel informatie verloren is gegaan over de historie van het gildeleven, ook in Berghem. Het is toe te juichen dat er opnieuw uitgebreid onderzoek gedaan gaat worden naar het belang van de geschiedenis van het gilde in Brabant. Het gaat ditmaal om een promotieonderzoek, uitgevoerd door drs. Jette Janssen-Beyen. Haar promotor is Prof. Dr. Arnoud-Jan Bijsterveld, hoogleraar Cultuur in Brabant aan de Katholieke Universiteit Brabant in Tilburg. Vooral de historische ontwikkeling wordt bestudeerd. Zo wil men weten wie lid waren van de gilden en welke taken zij uitoefenden in samenhang met de politieke en religieuze geschiedenis van Brabant. Wat waren hun functies en hoe gaven gildebroeders hun identiteit vorm?

Heemkundevereniging 'Berchs-Heem' hoopt met dit artikel de lezers van 't Vagevenster enig inzicht gegeven te hebben in het bestaan van het St. Antonius en het Onze Lieve Vrouwe gilde in Berghem. En mogelijk kan de publicatie, hoe bescheiden dan ook, van nut zijn bij het onderzoek door de KUB.

Bijlagen

1. Inventaris van de koningsschilden van het Onze Lieve Vrouwe gilde.
2. Inventaris van de koningsschilden van het St. Antonius gilde.
3. Twee 'neutrale' schilden.
4. Driekoningen-schild.
5. Twee Madonna-schildjes als 'medaillon' van de koningsvogel van het Onze Lieve Vrouwe gilde.

Vormgeving: Hans van den Hurk

Met dank aan de familie Bijvoet voor hun spontane hulp en gastvrijheid bij het tot stand komen van dit artikel.

Geraadpleegde bronnen

- *Akkermans, Bert, Heemkundevereniging Berchs-Heem, Berghem.*
- *Autenboer, E. van. De kaarten van de schuttersgilden van het Hertogdom Brabant 1300 -1800. Bijdrage tot de geschiedenis van het Zuiden van Nederland XCVI A - XCVIB, 1994.*
- *Boeijen, M.J., Nijmegen. 'Genealogie en geschiedenis van het geslacht Boeijen'.*
- *Buijks, H.G.J. en L.P. van den Heuvel. Rondom Berghems raadhuis, Van bestuurders, ambtenaren en raadhuizen, ± 1600-1987.*
- *Bijvoet, Pieter, Hilvarenbeek. Collectie Gildezilver van de Berghemse gilden.*
- *Camp, Herman van de. Heemkundevereniging Berchs-Heem, Berghem.*
- *Catalogue des Collections d'Antiquites au Chateau de Heeswijk, parte III, page 61, 1900.*
- *Citroen, Karel. Dutch Goldsmiths' and Silversmiths', Marks and Names prior to 1812.*
- *Driel, Henk van. De gilden van Heeswijk en Dinther, een historisch overzicht. Copyright Heemkundekring De Wojstap, 1997.*
- *Hoefs, G.H., J.A.J.M. Hoes en G.B.W. Wienk. Genealogie en geschiedenis van het geslacht Hoefs en Hoes.*
- *Ising, Alfons. Brabantse Schuttersgilden - Vroeger en Nu. Maasbree Lijser, cop. 1983, 207 p.*
- *Iven, Willem, Jan Bogaerts en Teo van Gerwen. Schuttersgilden in Noord-Brabant. Tekst fotografie, tekstbegeleding A. Fongers, Helmond 1983, 168 p.*
- *Jausovec, Dieter. Fotografie gildezilver van het Onze Lieve Vrouwe gilde en St. Antonius gilde van Berghem.*
- *Jolles, J.A. In de Schuttergilden en Schutterijen van Noord-Brabant.*
- *Koldeweij, A.M. Zilver uit 's-Hertogenbosch 1985.*
- *Klomp, W. 19e eeuws zilver, 2e druk, Schiedam Interbook 1977.*
- *Luijerink, J.H. Berghem in Akten: 1656 – 1810. Streekarchief Brabant-Noordoost, rayon Oss.*
- *Nieuwe Eindhovense Courant van 7 december 1963.*
- *Personen Records Berghem, samengesteld door J.H. Luijerink, Streekarchief Brabant-Noordoost, rayon Oss.*
- *Romme, Tiny. Weekblad Regio Oss, nummer 35, 26 augustus 1998.*
- *Rijen, J.P. van, Nijmegen. Zilvermerken.*
- *Rijksarchief Noord-Brabant 's-Hertogenbosch, Toegang 314, stuk 288.*
- *Sanden, Huub van der. Zilversmid Oss.*
- *Schutjes, L.H.C. Geschiedenis van het Bisdom 's-Hertogenbosch, deel III -1870.*
- *Voet, Elias (jr.). Nederlandse Goud- en Zilvermerken, 10e, gewijzigde druk, Leiden: Nijhoff 1990.*
- *Zuijlen, John van. Nulands Antonius gilde in Brabants Dagblad van 25 januari 1986.*

Leden van Heemkundevereniging 'Berchs-Heem' krijgen 't Vagevenster gratis thuisbezorgd. Losse nummers zijn verkrijgbaar à € 3,50, excl. verzendkosten, bij het secretariaat: Herman van de Camp, Burg. van Erpstraat 61, 5351 AS Berghem, tel. 0412 - 401327.

Bijlage I

Inventaris van de koningsschilden van het Onze Lieve Vrouwe gilde van Berghem

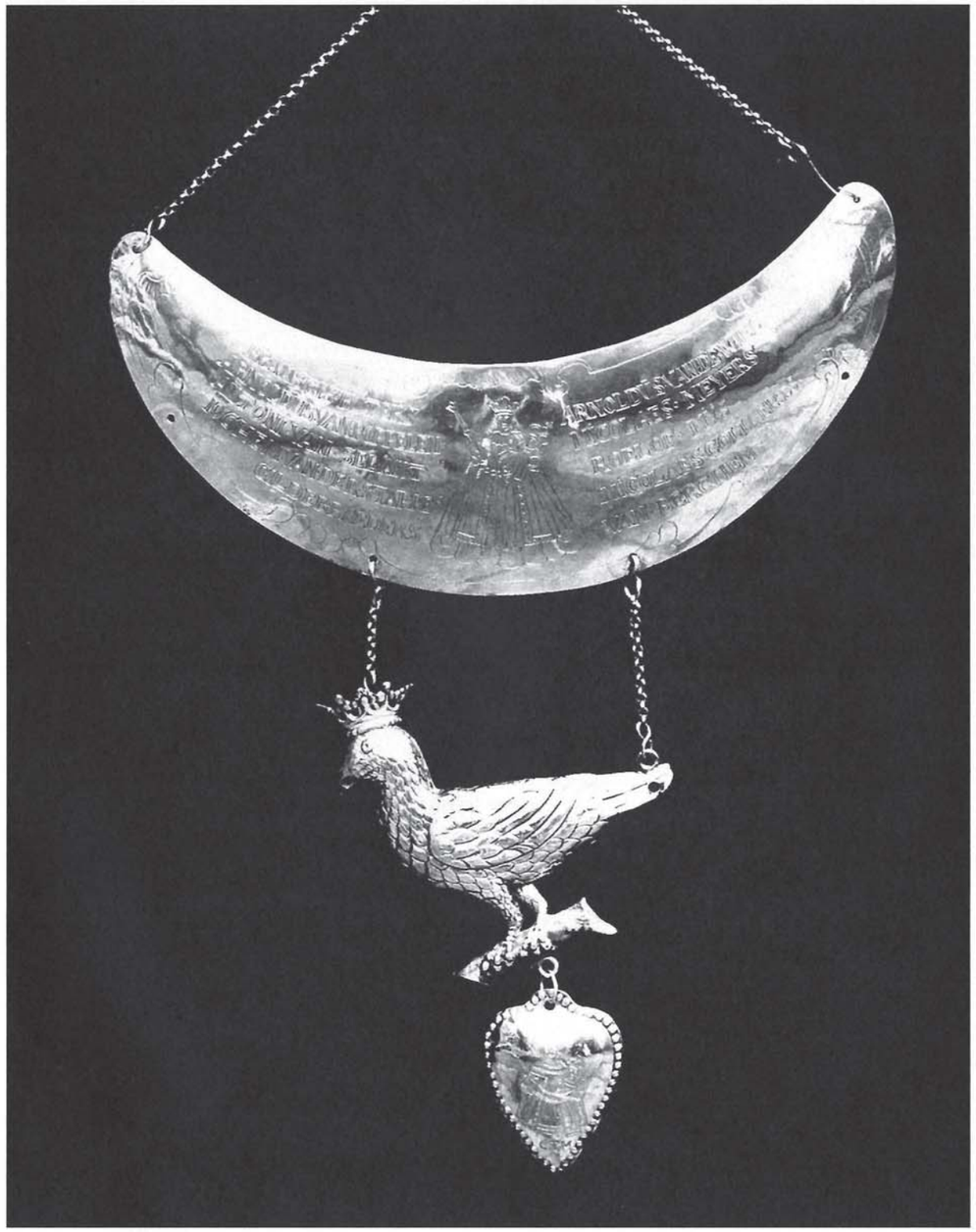

1740
Door ploegen en bouwen moet
moet men op godt betrouwen

Ian van den Heuvel Coning *(en zijn vrouw)* Claesken van Heumen Conigin
1740

** 01 11 1699 † 1781*
x op 26 01 1738
zoon van Jan Janse van den Heuvel x Elisabeth du Pree
beroep: landbouwer
schepen in 1747 – 1749
afbeelding ploeg

1741
Jacop van Vucht Coning van onse live vrou Gieldt *(en zijn zus)* Geertruij van Vucht Coningin 1741

** 13 11 1709 † 22 10 1763*
x Maria van den Heuvel op 13 02 1752
beroep: wieldraaier
locatie: Broeksteeg

1744
Heijmerik - Iacobs van Schayck
Konink van ons Lieve Vrouwe Gilde *(en zijn moeder)* Ienneken *(Smits)* Iacobs van Schayck als Koninginne tot Bergem 1744

Die Dit besiet en gaet voor bij
die segt maria bidt voor mij

op 17-jarige leeftijd al koning!
** 08 04 1727 † 12 11 1785*
x¹ Agnes Hoeks op 30 04 1752 † 01 12 1766
x² Annemie Geert Jan Hoefs op 28 11 1772
locatie: Waterstraat

1745
Ian Francis van Popelen
Konink van ons Lieve Vrouwe Gilde en suster Annemie van Popelen Koninginne tot Bergem
1745

die dit siet en gaet voor bij
die segt Maria .....

19 jaar oud: een jonge koning!
** 29 06 1726 † 12 11 1812*
x Helena Coolen op 08 02 1750
schepen in 1794

In 1774 speelt hij een rol bij het bouwen van het raadhuis op de hoek St. Willibrordusstraat / Pastoor van Teteringstraat.

(1) twee generaties koningschap Van Poppelen

1749
Jan van den Heuvel Conick van Onse Live Vrou Gilde tot Bergem

voor de tweede maal koning
(zie 1740)

1757
Dierck Selese van Griensven
Conienk en (*zijn zus*) Coniengen
Iohanna van Griensven
van ons Live Vrougieldt
tot Bergen
1757

** rond 1722, kwam uit Megen, † ..?..*
x Willemijn Konings op 09 11 1766
afbeelding: smid + hamer + aambeeld
locatie: Laanderstraat

(1) 5x Van 'Grunsven': uit eenzelfde familie

1764
door ploegen en bouwen
moet men op god betrowen
en die kan ploege en eren
mag sijn geld bij den Hospis
verteren
Willem Ian SE van Zeeland
en (*zijn moeder*) Elisabet (*van den Heuvel*)
Ianse van Zeeland
Coning en Coneginne van onse
Live Vrouwe Gild tot Bergem
1764

** 16 09 1725 † 24 08 1778*
beroep: landbouwer
afbeelding: ploeg
locatie: Hondshoek

---

rond 1765
Willem Willemse van Selandt
Koning van onse
live Vrou gildt tot
Bergem en (*zijn zus*) Anna Maria
Selandt als Koningin

** 28 01 1728 † ..?..*
x Anna Frans Brands op 07 05 1769
was gesworene in 1775
zoon van lakenhandelaar

---

rond 1765
Dese plaat of schildt is voor onse
Lieve Vrouwe Gilt en ter E(re)
(van?) die suyvre maagt die godt v .....
sijne moeder agt bidt voor ons
maria.

Ian Schuermans Koning
en Iohanna Beuters
sijne huysvrouw .....(?).....

(door afgesleten randen is tekst
deels weggevallen)

** 09 12 1731 † ..?..*
x op 27 07 1766
beroep: molenaar, brouwer
collecteur
locatie: Laanderstraat

---

rond 1765
Ider een van Paste maken
en van ider te syn bemint
dat syn d'onmogelykse Saken
die men in deze wereld vint

Arnoldus Schuermans Coning
en (*zijn moeder*) Willemijn (*Hoeks*)
Wedewe Ian Schuermans
Conegin van ons Live Vrouwe Gilt te
Bergen

** 1734 † 1766*
broer van Jan Schuermans, eveneens koning rond 1770
afbeelding: boterton met spatels

1770
Nicolaas Gilis Kooning
onder ons lieve Vrouwe Gilde
en Johana (*van Hees*) Nicolas Gilis
syn huysvrou als Koonigine in
't jaar 1770 tot Berchem

** rond 1745 † 06 10 1805*
afbeelding paard / ploeg / boer

1774
Iohannes Francis Brants
Conink van ons
Lieve Vrovwe Gilt tot Berchem
en Anna Francis Brants
Coningin
1774

** 09 08 1744 † 1793*
x Wilhelmina Boeyen op 27 04 1777
beroep: timmerman
afbeelding: man met winkelhaak en passer

1783
Deze schild is van **Gerarddus Teys van Liberge** die Koningh is geworde
in het iaar 1783 in het selve
iaar is overleede onder
onse L.V. Gield
ofte Broederschap.
O Maria Bidt voor hem.

** 21 03 1731 † in 1783*

1785
Aert van Poppelen Coning
van Onse Live Vrouwe Gilt
in Bergem en (*zijn moeder*) Coningin
Helena (*Coolen*) van Poppelen
1785

** 20 04 1760 † 12 04 1840*
beroep: landbouwer, koopman in was en honing
locatie: Laanderstraat
afbeelding: ploeg + H. Ambrosius (bijen)

NB: schild in bezit van fam. van Erp, Berghem

(2) twee generaties koningschap Van Poppelen

1790
Deese Schilt is een traktaat
maar het is nu al te laat
maar om dat ik ben een smid
so vereer ik deese schilt.

Bernardus van Griensven Koning en Alegonde zyn suster Koningin van Onse Live Vrouwe Gildt tot Bergen anno 1790

** 28 12 1766 † 1806*
x Maria Elisabet Bischops op 29 04 1792
afbeelding: smid met hamer en aambeeld

(2) 5x Van 'Grunsven': uit eenzelfde familie

1792
Nicolaes *(Wilbert)* **Meijers** Coning *(en zijn moeder)* Kleus *(van Geffen)* Meijers Coningin van onse Live vrouwe Gild tot Bergem - anno 1792

** 29 05 1765 † ..?..*
beroep: landbouwer
locatie: einde van de Spaanderstraat
afbeelding 'ploeg'

zoon van Wilbert Meijers, koopman "wolle lakenen", zie Rondom Berghems Raadhuis, pag. 34

1799
Antonei van Greinsven Koning en zyn Moeder *(Wilhelmina van den Heuvel)* Koningin van Onse Leive Vrouw Gild tod berghen

** 15 10 1760 † 07 01 1825*
x Agnes du Pree op 26 05 1805
armmeester in 1803

(3) 5x Van 'Grunsven': uit eenzelfde familie

1804
Jan Peter van Gaalen Koningh en zyne Moeder Hendrina *(van Valkenburg)* Peter van Gaalen Koningin
Deeze Plaat of Schild vereer ik aan ons
Lievrouwe Gild ter eeren van Gods
Moeder om dat ze mag zijn ons voorspraak
..... *(niet meer leesbaar)* en in alle nood
onse behoeder.
Bid voor ons Maria.
Dit is mijn ploeg en wagen,
Ik hoop 't God zal behagen.
Bergen in het jaar 1804

** 1783 † ..?..*
zoon van burgemeester
afbeelding: ploeg / wagen / paard

1814
Jacobus Jan van Schaijik
Koning van Onze Live Vrouwe Gilde en Johanna Van Schaijk Koningin tot Berchem 1814

** 11 09 1783 † 05 03 1856*

1823
Willibrord Hendrik van den Heuvel
Coning en Margarita (*Meyers*) Zijne Moeder Koningin van Onze Lievrouwe Gild te Berchem 1823

** 18 08 1796 † 15 01 1860*
x Maria Elisabeth Coolen op 18 04 1823
beroep: landbouwer

1826
Antonius Snoeks
Koning en Zijne zuster Françisca Koningin onzer onze lieve vrouwe gild te Berchem 1826

** 06 -03 1806 † 31-12 1884*
x Dorothea Coolen
locatie: Spaanderstraat

1837
Jan van Grunsven Koning en (Anna) Catrinna Jegering zyne Vrouw Koningin van Ons Live Vrouwe Gild tot bergen anno 1837

** 08 03 1802 † 01 12 1880*
locatie: De Hoven
afbeelding: smid / hamer / aambeeld

(4) 5x Van 'Grunsven': uit eenzelfde familie

1841
Joannes H(*endrik*) **Brands**
Koning en zijne Zuster Anna Koningin van onze Live Vrouwe gild te Berhem 1841

** 31 03 1806 † ..?..*

1844
Jan Verwaaijen
koopman
Koning van ons Lieve Vrouw Gild 1844

** 16 06 1805*
locatie: Laanderstraat

NB: schild in bezit van fam. van Erp, Berghem

1848
Johannes van Griensven Koning en myne Moeder (*Elisabeth den Brok*) Koningin van het Broederschap van Onze Lieve Vrouw te Berchem. Nooit van mij gedagt en tog door mij volbragt

** 12 01 1811 † 09 10 1891*
afbeelding: smid / aambeeld

(5) 5x Van 'Grunsven': uit eenzelfde familie

Hoofdmansschild van het Onze Lieve Vrouwe gilde

Links

Francis Buters

** 26 01 1760 † 24 03 1797*
x Maria de Kemper op 17 04 1785
locatie: huis bij de kerk

Arnoldus van Poppelen

** 20 04 1760 † 12 04 1840*
In 1785 was hij koning
beroep: arbeider
locatie: Laanderstraat

Antoni van Selant

** 01 09 1742 † 11 05 1818*
x Annemie Wilm Peter Megens op 19 02 1775
schepen van 1785-1797
armmeester in 1809
was lid van de Municipale Raad van de gemeente Berchem rond 1810

Iochem van der Stappe

** 30 05 1736 † 27 08 1807*
x Anna Maria van Gaal op 01 05 1768
armmeester in 1800

Rechts

Arnoldus van de Wiel

** in 1772 te Escharen † 29 03 1812*
x Johanna du Pree op 05 02 1797
beroep: brouwer
locatie: Rechtestraat

Nicolaas Meijers

** 29 05 1765 † ..?..*
in 1792 was hij koning

Roelof Nijs

** 29 06 1756 † 05 03 1835*
x Maria van Husseling
locatie: Piekenhoef in 1808

Nicolaes Goliaerts

** 09 08 1739 † 23 05 1811*
x Anna van den Heuvel op 02 05 1779
locatie: Heijeind

Uit inventaris no 15 van 22 12 1661 is bekend dat Gerat Jan Coollen – locatie: Laanderstraat (in 1659 President-schepen van Berchem) en Jan Gerart Jochems – locatie: Brockeick bij Coppelsteegh († rond 1699) lid zijn geweest van het Onze Lieve Vrouwe Gilde.

Bijlage 2

Inventaris van de koningsschilden van het St. Antonius gilde van Berghem

1653
Peter Jan Sebers
Marie Peters
van Berichem

schepen van Berchem in 1654

1695
Roelef Dirckx Konick
Ieneken Derckx Konigin
anno 1695

1700
Peter Emont
Conick tot Berchem

† ± 1720
x Claeske Peters
locatie: Laanderstraat (Burg. van Erpstraat 55)

1710
Nikolaes Gerits vanden Hevel
en (*zijn zus*) Helena Elisabet Gerrits van den Hevel, Coniginne van S. Antonius Gilde tot Bergom

(alias Claes de Coninck)

** 1689*
x Joanna Maria Schuurmans
beurder der Gemeene Middelen in 1726
armmeester in 1737
locatie: Laanderstraat / Harense Steeg

1715
Roelof Jansen-Hoeften
(*Rodolphus Jan Hoefs*)
Coninck van St. Antonius Guldt
ende Maria syn huysvrou
als Coninck Ginne tot Bergom
A° 1715

** 04 07 1691 † 03 11 1718*
x Maria van Roy op 10 11 1715

(1a) vier generaties koningschap Hoes

1717
Gerridt (*Jan*) **Hoefs** Coninck van S. Antonius Gildt en (*zijn moeder*) Geertruy (*van Erp*) Jan Hoefs Coningin tot Berchom
An' 1712

18 jaar oud: een jonge koning!
** 16 01 1699 † 03 01 1779*
x Anna Peters in 1720
beroep: landbouwer
ook actief als borgemeester / armmeester

(1b) halfbroer van Roelof Jansen-Hoeften, koning in 1715

1727
Jan Cornelese Boiien Coningk – en (*zijn nicht*) Jenneke Joghgem Boiien Coningin van S. Antoni Gildt tot Berchom

** 20 10 1705 † 27 05 1776*
x Cornelia Hendricks op 09 11 1738
locatie: Heihoek

1733
Jan Cornelissen Boiien Coninck en (*zijn zus*) Maria Cornelis Boiien Coninginne van S. Antoni Gield Bergom

Zie ook 1727.
Het begraafboek van Berchem vermeldt op 27 mei 1776: Obiit Jan Cornelis Boye, de Keyser. De naamtoevoeging 'de Keyser' zou erop kunnen duiden dat Jan Cornelis zelfs drie keer 'Koning' is geweest, waardoor men tot 'Keizer' werd uitgeroepen.

1750
Roelof Geerit Hoes
Coninck van St. Antonius Gild D (*en zijn moeder*) Anneke Geerit Hoes Coningin tot Berchom anno 1750

** 25 01 1724 † 1780*
x Joanna Marcelli van Grunsven op 13 05 1759

(2a) vier generaties koningschap Hoes

1759
Jan Gerart Hoes Coninck van St. Antonius Gild: (*zijn zus*) Anna Maria (*Hendrik Peters*) Hoes Coningin tot Berchom Anno 1759

** 19 12 1733 † 04 07 1806*
x¹ Clasina Goliarts op 26 02 1764
x² Maria van Amstel op 14 07 1776
broer van Roelof Gerrit – koning in 1750

(2b) vier generaties koningschap Hoes

1763
Ian van Iperen
Koning van S. Antonius Gilt tot Berchem

** 31 01 1798 † 31 01 1798*
x Elisabeth Voet op 05 11 1769
armmeester in 1784
schepen in 1789

(1) twee generaties koningschap Van Iperen

1770
Adriaan Cornelis Den Brock
Coningin en (*zijn moeder*) Eyken Cornelis den Brock (*Swackenbergh*) Conigin van St. Anthonius Gildt tot Berchem

** 02 12 1746 † Herpen 28 12 1825*
x¹ Helena Wouter van Dijk op 30 01 1780
x² Mechtilda Rijkers op 15 02 1790

1776
Louis (*Jan*) **Boiien** Coning (*en zijn zus*) Iohanna Maria Boiien Coningin van St. Antony Gild tot Berghem 1776

op 16-jarige leeftijd al koning!
** 30 07 1760 † 17 03 1840*
x Johanna van Heumen op 24 04 1785

1780
Nicolaas Ian van den Heuvel
Koning en (*zijn vrouw*) Maria Eliesabet
Bischops Koningin van St Antonius Gilde
Bergom 1780

** 07 01 1750 † 18 04 1812*
x² Emerentia Vissers op 29 04 1787
schepen van 1799-1801
locatie: Laanderstraat

1783
Jan Lambert Gosens Koning
op T pas schot den vogel
dat hij Koning was en
Klasina Gosens Koningin van
S. Antonius Gilde tot Berghum
1783

1790
Jan Aarien de Jongh Koning
Anna Cornelis Meegens Koningin
van St. Antonius Gilde tot Bergen
anno 1790

** 14 11 1761 † 21 02 1836*
x Maria Voet op 04 07 1802
beroep: landbouwer
woonlocatie: De Hoven
armmeester in 1789

1794
Gerardus Jan Hoes Koning
(*en zijn vrouw*) Margrita van Oorschot
Koningin tot Bergen anno 1794

Ik ben Koning van St. Antonius gilt
daar om vereer ik den nieuwen
schildt.

Een Metselaar is mijn aambagt
daarom den schilt de truyfel
draagt.

** 26 11 1768 † 24 07 1838*
x Johanna Hezelaars op 26 08 1807
beroep: metselaar
locatie: Waterstraat

(3) vier generaties koningschap Hoes

1799
Ik van de Gild van
St. Antoon vereerd deesse
schild aan mijn patroon.

Lambertus van Iperen
Koning en zijn suster (*Anna*)
Koningin van St. Antonius Gild
anno 1799

** 28 10 1775 † 08 08 1855*
x Kornelia Megens op 26 10 1806
beroep: landbouwer
locatie: Heihoek
broer van burgemeester

(2) twee generaties koningschap Van Iperen

1802
Ik van de Gild van
St. Antoon vereerd deesse
schild van mijn patroon.

Hendrik van Bergen
Koning, Maria Peeter Boeijen
Koningin van
St. Antonius Gild tot Berghem
1802

** 1762 † 23 09 1830*
x Petronella Megens op 11 10 1807
beroep: landbouwer
locatie: Laanderstraat

1815
Arnoldus Versteegen Koning
en Maria (*van den Heuvel*) zyne Moeder
Koningin van St. Antonius Gild te Bergen

** 15 09 1796 † 27 04 1878*
x Catherina van Poppelen
locatie: Hondshoek

1824
Arnoldus van den Hoogen, Kooning
Anna zyn Moeder Koningin van
Sint Antonius Gild te Berchen

** Herpen ..?.. † 12 12 1834*
x Joanna Coolen
beroep: broodslijter

1836
W(*ilhelmus*) **L Boeijen,** Koning en
A (*Gerarda*) Boeijen zyn huisvrouw
Koningin

** 1797 † 27 01 1879*

1840
Michael de Jong Koning
van St. Antonius Gild en zijne
Zwagerin Marianna de Jong
geboren Coolen Koningin

Bid voor ons H. Antonius
Berchem 1840

** 29 09 1806 † 03 03 1891*
x Ardina Boeijen
locatie: De Oosterd

1845
Antoon Geradus Hoes als
Koning van Sind antonius
Gild te Berchem 1845
En zijne moeder (*Johanna Hezelaars*)
Koningin
Metzelaar is mijn ambachd
Daarom de Schild het Wapen
Draagd en met mijn .....(*onleesbaar*) en .....
Win ik mijn Brood

** 20 10 1818 † 26 02 1884*
x Pauline Dobbelsteen op 19 08 1868
afbeelding: schietlood en troffel

NB: schild in bezit van familie van Oostrum – van Breda, Berghem

(4) vier generaties koningschap Hoes

Hoofdmansplaat van het St. Antonius gilde

A(*rnoldus*) **J**(*ohannes*) **Coolen:** V(*aandrig*)

** 1764 † 23 07 1838*
x Allegonda Voets op 30 06 1805
locatie: De Domineeshof

R(*oelof*) **D**(*irk*) **Hoex:** d(*eken*)

** 29 -01 1736 † 1798*
x Ida Brands op 09 02 1766
borgemeester in 1789

K(*laas*) **J**(*an*) **van den Heuvel** D(*eken*)

(alias Claes de Coningh)

** 07 01 1750 † 18 04 1812*
x Emerentia Vissers op 29 04 1787
koning in 1780
schepen in 1810 - 1811

L(*ambert*) **Vissers** K(*oning*)

** 09 06 1765 † 18 05 1836*
x Margarita van Oorschot op 12 12 1792
locatie: De Oosterd

P(*eter*) **van Erp** D(*eken*)

** 17 01 1740 † 31 08 1815*
x Nicola Geurt Klaassen Goliarts op 05 11 1775
in 1785 kerkmeester
schepen in 1789
locatie: Waterstraat

W(*illem*) **J Versteege** D(*eken*)

** 30 03 1762 † 0512 1844*
x Maria van den Heuvel op 28 10 1787

Noot:
In inventaris 41 van 21 01 1802 staan tevens vermeld als "guldbroeders van het Antonie gilde":
Willem Coolen 255 (broer van Aart Coolen, vaandrig) † 12 05 1814 en
*Marcelis Hendrik Hoes 10252 * 14 07 1765 † 23 10 1829.*
Deze maken rond 1802 deel uit van het bestuur.

Bijlage 3

Twee 'neutrale' schilden

Derck Janssen Js
Coninck
Anno 1684

x Anna Jan Colen
schepen in 1671, 1676 – 1681 en 1685
kerkmeester

Zijn naam, met de toevoeging "Luitenant", komt voor op de avondmaalbeker van de "Kerck van Berchem" uit 1659.

Hendrick Jan Thomes is Coninck
1685

Deze twee schilden zijn qua stijl en afbeelding geheel afwijkend van de schilden van zowel het Onze Lieve Vrouwe gilde als het St. Antonius gilde.

Bijlage 4

Driekoningen-schild uit 1747

Dit schild maakte ook onderdeel uit van de collectie gildeschilden die in 1900 in het bezit kwam van de familie Bijvoet.

Bijlage 5

Twee Madonna-schildjes als 'medaillon' van de koningsvogel van het Onze Lieve Vrouwe gilde.

De zilvertekens (voorzover herkenbaar) duiden erop dat dit schildje, evenals de vogel, is gemaakt door Johannes Peymans uit 's-Hertogenbosch in 1738 / 1739.

Mogelijk heeft "CTM", een ons onbekende weldoener, dit schildje in latere jaren geschonken aan het gilde ter vervanging van het oorspronkelijke uit 1738 / 1739.
De herkomst is niet achterhaald. Ook de markante zilvermerken vormen nog een raadsel.